

~~anses~~ i blyertschrift.

ACC. NR. M. 7769 : 1-8.

Landskap: Småland
Härad: Mbo
Socken: Vislanda
Uppteckningsår: 1941

Upptecknat av: Blenda Andersson
Adress: Skönda, Vislanda
Berättat av:
Född år 1880 i Vislanda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Bryte gille och skäfte gille 1887. (H. 4. 7.)

(Jälsbiografi; forts. fr. N. 7768.)

Skriv endast på denna sida!

M. 7769:1

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Brytegille och skäktegille 1887.

Då far och mor hade bestämt vilken dag "hören skulle brytas" (linet skulle bråkas) fick jag gå och be "brytekara". Jag skulle då gå till Petter i Kringlehäll, Johannes i Kojtet, Nils i Brostugan, Moqvist i Holland, Gustaf i Ledhuset, Bengt i Slättäng och Sven. Då jag kom till dem, skulle jag hälsa från far och mor och be att de skulle vara snälla och komma till oss och bryta. Alla svarade genast "ja" utom Bengt i Slättäng, som var ute i "täppet" och plöjde med ett par kor. Han svarade: "Ja vet inte, om ja haa ti, ja haa så möet å plos. Nå dags sa du ja skulle komma? fråga han. "Klockan 4 på e.m. svara jag. "Då ä dä ju snart kvällä, så ja kömma väl", sa Bengt. "Tack ", svarade jag och neg.

Till brytegillet hade mor bryggt maltöl till "brytedricka", och hon hade bakat fint bröd och gjort hålakakor, och han hade bakat vörtlimpor. Dessutom hade hon bakat flera sorters pannkakor såsom ost- risgryns- och morotspannkakor. Den senare sortens pannkaka hörde enligt gammal, allmän tradition speciellt till brytegillet. Och hon hade bakat flera pannkakor av varje sort, för de skulle räcka både till brytegillet och skäktegillet. Dessutom hade hon bakat två rundskäppor fulla med vetebulla, kringlor och skorpor. Och hon hade kokat två stora tennfat fulla med sötost.

Då brytekarana kommo, hade mor kaffebordet dukat. Alla kommo på "klockslaget". De bjödos sitta kring kaffebordet, mor krusade och bad dem doppa av "kakorna". Och far hade brännvinsflaskan på bordet och gav dem ett par "brytesupa", som de slog i kaffet, för de tyckte bäst om att dricka

M. 7769:2.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

en "jök". När brytekarana hade druckit kaffe, bjöd mor dem på en bricka var sin "hannamat", som utgjordes av en fjärdedels kaka fint bröd, en smörbit, en ostskiva, en korvbit och en stor bit morotspannkaka och en bit risgrynspannkaka. Och så satte hon fram ett par glaskaraffiner fulla med "brytedricka". Somliga av brytekarana åto av sin "hannamat," men de flesta lämnade den kvar och togo den med sig hem när brytegillet var slut.

Så reste far sig från bordet, och så gingo de bort till "bastan" och började "bryta". Somliga av brytekarana hade egna "brötor" med sig, varpå de "bröto" (bråkade) linet. - Då linet var lagom "rötet", togs det upp och lufttorkades, varefter det insattes i "bastan", där man eldade för det några dagar, tills det blev lagom "brytetort", så det gick lätt att "bryta". När brytekarana "bröte", skulle det vara en "bastekäring" till att bära ut lin till dem i "basteskjulet", så fort de "bröto". Min syster Martina var "bastekäring" denna gång, som min skildring berör. Mor skicka mig till bastan med äppel, som jag skulle bjuda brytekarana. Och sen stannade jag hos min syster. O, vad det var roligt då karana bröto. Det knastrade och brakade i linet när det bråkades, och efter en liten stund var ett "handmål" färdigt, vilket vreds ihop och stoppades i en säck. Så tog man en ny fång av det varma linet och fortsatte att "bryta". Dammet stod som tjock rök omkring karana, och de arbetade vid var sin bröta så svetten rann. När det blev mörkt, hängdes en lykta i taket i "basteskjulet", som spred sitt matta sken över de av damm och svett sotiga brytekarana. Detta var en idyll från en gången

tid, som troligen aldrig återkommer.

Då allt linet var brutit - det var 20 kraker lin det året - sattes "hörsäckarna" in i den uppvärmda bastan, och så gingo de upp till gården. När de kommo in, hade mor bordet dukat, och så bjöd hon dem sitta till bords. Först serverades kål och kokt sovel, därefter köttt, korv och stuvade ärtor. Därpå "vit gröt"(risgrynsgröt); fraktsoppa, ostpannkaka och sötost. Efter maten framsattes kaffe och kakor. Under måltiden bjöd far på en "brytesup" till varje rätt, och innan de gingo hem fingo de "jüka"(brännvinblandat i kaffe). När de äto av gröten, försökte de rimma för grötenoch en av dem sade: "Tack för vi fått gå hit och bryta,

Mätte bröd å sovel aldrig tryta!"

Brytekararna fingo ingen kontant betalning för de hjälpt far att bryta, utan endast undfågnaden. Arbetet räknades allmänt som ett "bytesarbete", som ingen tog betalning för.

Grannarna som bodde omkring oss, brukade låna bastan av far när de skulle bryta sitt lin. Och den som lånat bastan, brukade giva mor en "hannamat", för vi skulle få smaka deras brytegille. Denna "hannamat", som vanligen utgjordes av bröd, ost, smör och morotspannkaka, och som mor delade till oss alla, utgjorde ersättning för lånet av bastan.

Skäktegille.

Följande dag, då linet var brutit, hade mor bett några grannkvinnor komma till sig och hjälpa till att skäkta. Dessa voro Sventa Maria, Sjölanders Britta, Märta i Slättäng, Stina i Holland, Mia i Brostugan

No. 7769:4

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

och Sven Anderssons Ingrid. Allesamman kommo i daggryningen på morgönen, och var och en hade en "skäkestol" och ett "skäkteträ" med sig, som de satte på gården innan de gingo in. Mor hade kaffet och frukosten färdig, så de fingo genast sätta sig kring det dukade bordet. Mor var nyter och förekommande och krusade och bad "skäktekärningarna" (när en yngre eller äldre kvinna skäkta, kallades hon skäktekärning) att de skulle äta och "hålla te godo". Och alla åto synbarligen med god aptit och berömde mor för det goda kaffet, de goda kakorna och den goda maten.

Far hade berett plats och satt säte till skäktekärningarna i "sjuareladan", där de fingo sitta medan de skäkte. Och syster Martina gick efter en "hörsäck" i bastan och bar dit och så delade hon ut ett "handmål" av linet till var och en. Alla böste och skäkte med sitt skäkteträ på det bråkade linet, som de med vänstra handen höll på skäkestolen medan de böste, så skävorna yrde och dammet stod kvävande omkring dem. Då de hade skäkt en stund, nyckte de sin hörlock och lade tågorna jämna, oh. sen skäkte de igen tills hörlocken var ren och fri från tågor, då de lade den ifrån sig, och började skäkta på ett nytt "handmål". Då "hörsäcken" blev tom, hämtade Martina en ny säck. Den som fick det sista handmålet i en säck, fick "lyckolocken" eller "sonalycken", sades det.

Både på förmiddagen och på eftermiddagen kom mor ut till dem med kaffe. De blevo så glada då mor kom med kaffebrickan. Det betydde ingenting för dem, att de voro överhöljda med damm och skäktfall. Det plockade de blott av på armar och händer, och så togo de förklädessnibben och torkade

M. 7769:5.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

sig ett slag om munnen. Sedan drucko de kaffe och doppade kakor med förtjusning, och drucko både tvätår och tretår. Jag var med ute hela dagen och skäkte. Jag hade en liten gammal skäktstol och ett litet skäkteträ, som far gjort till småflickor. Gummorna pratade hela dagen, som skäktkärningar brukade göra. De talade om gamla och nya händelser, om giftermål, lyte och allt möjligt. Då pratet gled in på en osedlig historia, sa Britta i Slättång: "Små grytor har också öron". Jag förstod vad hon åsyftade, att jag inte fick höra det, men jag låtsade inte därom. Så sade syster Ida till mig: "Gå du in till mor. Hon behöver nog få lite ved inburen". Jag gick, och gjorde som hon sade. När jag kom tillbaka, sade Sven Anderssons Ingrid: "Ja har hatt "döalyte", så jag vet hur då känns å dö. Då va så dant så, då dro å stack i varenda lem å så tappade ja annen. Nå moå va mä me, så hon faa dö, då va då för ja feck döalyte. Ja hade då lytet i männa år, men sen fick moå veta, att hon skolle ge me likvatten, som de tvättat ett lik mä, så ja inte veste om, att å då skulle hon ge me på ny, nedan å prim. Å då botade mett döalyte, så sing har ja inte känt att. Å ja har hört sing, att likvatten bota männa sörters lyte. - "Så sade Mia i Brostugan: "Min äldsta here hade orma-lyte. Ja feck si en orm på lagårdsgåån nå ja va mä heän, å ja ble så rädda för ormen, men ja slo ihjäl an mä en stake, å sing gömde ja den. Men nå heän va bleen te, hade han ett stort lyte på den ena käften(kinden) som liknade en orm. Men jag brännade öpp ormastakan, som ja slo ormen mä, å sing to ja askan å la i vann, å så smorde ja mä då vannet på lytet

M. 7769:6.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

på heren, å lytet försvann precis som då vatt stroket böät(bort)! "så började en annan att berätta sin erfarenhet om lyte, men sen gled samtalet in på kapitlet om "maran". Då sa Sven Anderssons Ingrid:"Då ja va ongä red maran mig om nätterna, å då va då värsta ja haa känt. Hon lå över me så tung som en sandsäck, så ja vant inte röra en lem, å sing grep hon me om strupen så ja holl på å kvävas, å ja hörde så väl nå hon bå kom å geck om nätterna. Men en natt nå hon skulle strupa me, hogg jag må mynnen i henna fingrar å bet så bra ja orkade. Men ätte då så slapp ja henne. Men nå hon sluta om nätterna å ria me, så va ja så matt, så ja orka inte röra me, och ja svettades då hon re me, så ja lå som ja ligget i en vannpöl." Allesammen av skätekäringarna hade något att berätta om maran, men sen tog det ämnet slut. Då sade någon:"Har ni hört att Holmens dotä ska gefta om se?", Jo då hade de. Men då sa den språkföriga Ingrid:"Va då va ynkligt må henne första gifte! Ja då va ju inget fel må karen, få han va bå rik å grann å nykter å ordentli, men si han hade vatt förlovad må en lappflicka, då han va i Morrland ve banbygge. Å hon visste, att han gifte se, fast han inte skrivit då till henne. Då va därför då spökade så dant ve dera bröllop, å sing va då ju en stor orm i köket bröllopsdan, som de inte vonne döda, å han for där på höllorna överallt bland faten och tå lrikarna, så de som va i köket va rent förskämda. Då ha pian talat om.

När de sen hade vatt gefta i sex veckä, gingo de nygifta te nattverden, å när de sen hade lagt se på kvällen böste då så förskäckligt på

M. 7769:7

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

fastedörarna. Då sa han te pian, att hon skulle sti öpp å yppna, men nå hon öppnade dörarna, så g hon ingen mänska. Men sigⁿ va då omöjligt fö henne å stänga dörarna, utan hon sto där å krabbade en lång stund men då geck ändå inte för henne å stänga. Då sa hon te de nygefta, som va henna husbonnafolk, att hon vant inte stänga dörarna. Då steg han öpp å sa te pian: "Va du å bleen dummä som inte kan stänga dörarna." Och då han kom ut i fastan, vant han genast stänga den, och sen geck han in me då samma å lae se, men då to han sitt eista annatag. Si då va kanveta lappfleckan som dödade han mä ett trolls-kott. Hon ville kanveta hämnas för han sveket henne. Men hon hade ingen makt te å döda an, förrän han hade begått Herrens nattvaré te me sin brud. Då haa ja hööt kloka Johanna se", sade Ingrid till sist. -

Då skäktekäringarna hade skäkt till det började skymma på kvällen, gingo de in och togo sina hörlocker med sig, som di skäckt på dagen. Den som hade skäkt mest hörlocker var Mia i Brostugan. En vanligt duktig skäktekäring brukade skäkta cirka 10 skålpund välskäkt lin på en dag. Men då min syster Ida var fullväxt, välskäkte hon ända upp till 16-18. Min mor brukade alltid "punna" linet, d.v.s. lägga det i buntor om ett pund i varje bunta, på vkällen samma dag linet var skäkt.

Då skäktekäringarna hade ätit kvällsmaten och prisat mor för den "goa gröten å för den välsignat goa ostpannkakan å sötosten, som var så nyttligt å få smaka, fråga mor dem vad de skulle ha vardera i dagspenning. "Ja vi få väl 3 daler(50 öre) som vanligt", svarade dem. När mor hade

M. 7769:8.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

betalt dem, fingo de en hörlock vardera, till att spinna till tråd. Skäkta lin räknades ej som bytesarbete, å därför skulle en skäktekäring ha dagspenning. Detta var det sista skäktegille som jag minns mor gjorde. Därefter fingo vi systrar ensamma skäkta linet.

Den gamla seden att bryta och skäkta lin för hand, upphörde med utgången av 1800-talet.

Upptecknat av Blenda Andersson, Skörda,
Vislanda

1941.